

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНИМ ПРОЦЕСОМ

Фокшек А.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація. У статті розглядається категорія педагогічної науки „готовність“ та визначаються провідні аспекти її формування в майбутніх педагогів щодо управління педагогічним процесом.

Готовність студента до педагогічної діяльності є складним сполученням світоглядів, психологічних, фізіологічних особливостей, якостей особистості. Передумовою виникнення готовності до виконання конкретного навчального завдання є її розуміння, усвідомлення відповідальності, бажання досягти успіху, визначення послідовності і способів роботи.

Ключові слова: готовність, компоненти готовності, діяльність, процес педагогічний.

Аннотация. Фокшек А.В. Формирование готовности будущего педагога к управлению педагогическим процессом. В статье рассматривается категория педагогической науки „готовность“ и определяются главные аспекты её формирования у будущих педагогов к управлению педагогическим процессом. Готовность студента к педагогической деятельности является сложным соединением мировоззрения, психологических, физиологических особенностей, качеств личности. Предпосылкой возникновения готовности к выполнению конкретной учебной задачи является понимание, осознание ответственности, желание достичь успеха, определение последовательности и способов работы.

Ключевые слова: готовность, компоненты готовности, деятельность, процесс педагогический.

Annotation. Fokshek A.V. Formation of readiness of the future pedagogue for management of pedagogical process. In article the category of a pedagogical science "readiness" and determines the main aspects of its formation at the future teachers to management of pedagogical process is considered. Readiness of the student for pedagogical activity is the composite bond of outlook, psychologic, physiological features, qualities of the person. A premise of originating of readiness for fulfilment of a concrete educational problem is the comprehension, comprehension of the responsibility, desire to reach success, definition of a sequence and modes of work.

Keywords: readiness, readiness components, activity, process pedagogical.

Вступ.

Сучасна гуманістична парадигма освіти повинна не просто дати студентам обсяг знань, а сформувати таку людину-фахівця, яка має світоглядні переконання, здатна творчо мислити, приймати рішення, на основі своєї позиції в житті, яка узгоджена з інтересами інших людей.

Якщо екстраполювати ці вимоги на професійну підготовку педагога, то стане зрозумілою необхідність змін усіх компонентів освіти, зокрема цілей, змісту, характеру, в якому особистість стає суб'єктом навчальної діяльності. Готовність до управління педагогічним процесом постає важливим елементом фахового становлення особистості і одним з параметрів професійної діяльності, який суттєво впливає на результати діяльності фахівця і ефективність педагогічного процесу.

Тому дослідження феномену „готовність“ є актуальним в контексті філософського педагогічно-психологічного забезпечення ефективності професійної діяльності, вивчення специфіки професіоналізації особистості в рамках конкретних професій і особливо підготовки майбутніх педагогів в умовах вищих навчальних закладів до управління педагогічним процесом.

Проблема готовності в педагогіці вивчалась у різних аспектах та дискурсах, виявленню особливостей готовності в різних видах діяльності присвячені роботи Б. Ананьєва, Ю. Васильєва, Ф. Генюва, В. Дорохіна, К. Дурай-Новачова, Л. Кандибовича, Л. Карамушки, Д. Каца, О. Ковальова, Л. Кондрашової, В. Копоруліної, О. Лазурської, С. Максименка, О. Мороза, В. Сластьоніна, М. Сметанського, Р. Хмельюка, Д. Узнадзе та інших.

Досліджуючи професійну готовність (Д. Мазоха), професійно-педагогічну (В. Бондар, А. Капська, С. Корищенко, І. Пастир, І. Підласий, О. Ярошенко), методологічну підготовку педагога (В. Кушнір), психологічну готовність (В. Дорохін, С. Равіков, В. Моляк, А. Проскура), мотиваційну (Е. Томас), морально-психологічну (Л. Кондрашова, С. Ніколенко, Г. Штельмах) встановили, що процес професійного становлення особистості – складний процес, при якому особистість поступово переходить із одного стану в інший. Саме при формуванні готовності до майбутньої вчительської діяльності важливо акцентувати увагу на якостях і властивостях особистості, які становлять основу готовності до успішного виконання професійних функцій. Кожен з них зосереджував свою увагу на певних особливостях цього складного феномену. Ці ідеї окреслились у розумінні готовності як цілісного стану підготовленості людини, що забезпечує її професійну спрямованість. У сучасних умовах, на думку І. Підласого, з якому ми погоджуємося, „...основною функцією педагога є управління процесами навчання, виховання, розвитку і формування особистості вихованця. Не вчити, а направляти учіння, не виховувати, а керувати процесами виховання покликаний вчитель“ [9, с. 232]. Це означає, на нашу думку, що готовність до управління педагогічним процесом постає недостатньо недослідженою як особистісно орієнтований феномен освіти, яка має створити суб'єкт-суб'єктні відносини.

Робота виконана за планом НДР Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького

Мета, завдання роботи

Метою статті слід визначити аналіз філософських, педагогічних та психологічних джерел щодо розуміння готовності, розкриття її компонентів та з'ясування критеріїв формування готовності майбутнього педагога до управління педагогічним процесом.

Результати досліджень.

У педагогіці відомі два підходи до розуміння поняття готовності: функціонально-психологічний та особистісний. Перший передбачає вивчення готовності як певного стану особистості, як психологічної умови успішного виконання діяльності як вибірково-усвідомленої активності, яка спонукає особистість на діяльність; як психологічної установки, що функціонує на фоні загальної активності особистості, як стан, що передуює усвідомленій поведінці, як соціально фіксованої установки, характерної поведінки особистості у суспільстві. Особистісний (особистісно-орієнтований) підхід розглядає готовність як складне особистісне утворення, багатопланову і багаторівневу структуру якостей, властивостей і станів, які у своїй сукупності дозволяють конкретному суб'єктові успішно виконувати діяльність [4; 6; 7; 9; 10].

Достатньо глибоке вивчення поняття готовності до педагогічної праці ми зустрічаємо в роботах В. Сластьоніна, який розглядає її „...як складне особистісне утворення, що виступає важливою характеристикою професіоналізму вчителя-вихователя і є особливим психічним станом, що передбачає наявність у суб'єкта образу структури певної дії та професійної спрямованості свідомості на його виконання й включає в себе різного роду установки на усвідомлення педагогічної задачі, моделі ймовірної поведінки, визначення спеціальних способів діяльності, оцінку своїх можливостей в їхньому співвідношенні з майбутніми труднощами та необхідністю досягнення певного результату“ [10, с.19].

В. Копоруліна в Українсько-російському психологічному тлумачному словнику визначає готовність як „активно дієвий стан особистості, установку на певну поведінку, мобілізованість сил для виконання завдання“ [11, с. 57].

У загальному ж тлумаченні поняття „готовність“ до професійної діяльності вітчизняні дослідники С. Максименко і О. Пелех зазначають, що „...готовність до того чи іншого виду діяльності – це цілеспрямоване вираження особистості, що включає її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, настанови“ [8, с. 70]. Для нас ця думка є принциповою, оскільки готовність розглядається як світоглядний за суттю феномен, зміст якого, як ми вважаємо, не зменшується в умовах екстраполяції її в ту чи іншу площину.

Українська дослідниця Л. Кондрашова вважає, що готовність до педагогічної діяльності є формою складного особистісного утворення, яка зумовлює бажання займатися педагогічною роботою, а також важливим показником становлення випускника педагогічного вузу. Готовність виступає в єдності двох напрямів – морального та психологічного і до якостей особистості майбутнього фахівця слід відносити „...моральні переконання, педагогічні здібності, професійну пам'ять та мислення, інтереси, працездатність, педагогічну спрямованість, психічну витривалість, емоційність, моральний потенціал особистості, тобто її ставлення до проявів, подій з огляду на моральні суспільні норми та вимоги щодо вихованості майбутнього вчителя“ [6, с. 8].

Відомо, що результативність виховання готовності до вчительської діяльності перебуває в прямій залежності від умов, в яких студенти змогли б досягнути специфіку виховних ситуацій типових для шкільної практики, навчитися знаходити правильні рішення, не допускати педагогічних помилок і прорахунків. Значної можливості в цьому плані має навчальна й виховна робота в університеті, яка включає сукупність виховних заходів педагогічної спрямованості. Особливість цієї роботи полягає в тому, що вона покликана поєднати різносторонню виховну діяльність з професійним становленням майбутніх спеціалістів, розвинути в них професійно значущі властивості та якості особистості.

К. Дурай-Новакowa пропонує розглядати професійну готовність до педагогічної діяльності „як цілісне вираження всіх підструктур особистості, зорієнтованих на повне й успішне виконання різноманітних функцій учителя. Професійна готовність до педагогічної діяльності таким чином постає як складне структурне утворення, центральним ядром якого є позитивні установки, мотиви й освоєні цінності вчительської професії. У цю структуру входять також професійно важливі риси характеру, педагогічні здібності, сукупність професійно-педагогічних знань, навичок, умінь, певний досвід їхнього застосування на практиці. Професійна готовність знаходиться в єдності зі спрямованістю на професійну діяльність і стійкими установками на працю“ [4, с. 25].

Немає єдиного підходу в науці щодо визначення змісту, структурних компонентів готовності студента до педагогічної діяльності. Так, у роботах М. Дяченка і Л. Кандиловича розглядається готовність як складне психологічне утворення з такими структурними компонентами: мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий і оцінний. Вони розкривають зміст компонентів

„- мотиваційний (позитивне ставлення до професії, інтерес до неї й інші досить стійкі професійні мотиви);

- орієнтовний (знання й уявлення про особливості й умови професійної діяльності, її вимоги до особистості);

- операційний (володіння способами і прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, навичками, вміннями, процесами аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення тощо);

- вольовий (самоконтроль, вміння керувати діями, з яких складається виконання трудових обов'язків);

- оцінний (самооцінка своєї професійної підготовленості і відповідність процесу розв'язання професійних завдань оптимальним трудовим зразкам)“ [4, с. 20].

Пропонують дещо інший склад готовності Е. Саф'янц та Л.Чернікова, якій передбачаються такі компоненти

„- мотиваційний – сукупність мотивів, адекватних до цілей та завдань педагогічної діяльності;

- когнітивний – пов'язаний з пізнавальною сферою людини. Він являє собою сукупність знань, необхідних для продуктивної педагогічної діяльності;

- особистісний, тобто сукупність особистісних якостей, важливих для виконання професійної діяльності“ [1, с. 14]. С.Гриншпун визначає три складові готовності моральну, психологічну та професійну [3, с. 90], а Р. Лучечко акцентує свою увагу на - мотиваційному, психологічному та професійному [7, с. 21]. Л.Сохань, І.Єрмакова, Г.Несен акцентують увагу на мотиваційному (відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку), орієнтаційному (знання й уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги до особистості), операційному (володіння способами та прийомами діяльності, необхідними ключовими компетентностями), вольовому (самоконтроль, самомотивація, вміння управляти діями), оцінному (самооцінка своєї підготовленості і відповідність процесу розв'язання завдань оптимальним зразкам) [5].

Але така структура готовності, на нашу думку не розкриває всіх змістовних сторін цього феномена, і здатність людини до професійно-педагогічної діяльності не може розглядатися ізольовано від діяльності та ставлення особистості до обраної професії. Саме ж формування готовності відбувається в педагогічній діяльності, яка так і трактується як діяльність педагога в навчально-виховному процесі й спрямована на формування і розвиток особистості. В. Андрущенко визначає поняття „діяльність“ як форму активного ставлення людини до оточуючої її світу з метою перетворення і тому вона включає мету, засіб, результат і форму самого процесу діяльності [2, с. 255]. Отже, готовність не може не включати морфологічні складові діяльності.

Висновки.

Підбиваючи підсумки слід зазначити що, готовність студента до педагогічної діяльності є складним сполученням світоглядів, психологічних, фізіологічних особливостей та якостей особистості, які становлять основу усвідомлення майбутнім педагогом функцій педагогічного процесу. Передумовою виникнення готовності до виконання конкретного навчального або трудового завдання є її розуміння, усвідомлення відповідальності, бажання досягти успіху, визначення послідовності і способів роботи.

Гносеологічний аналіз поняття готовності майбутнього педагога до управління педагогічним процесом свідчить про необхідність як синергетичного системного, комплексного підходу до аналізу цього феномена, так і аспектного, елементного, компонентного дослідження. Якщо розуміти діяльність як міждисциплінарне поняття, що вказує на можливості цілеспрямованих змін навколишнього світу людиною та зміни самої людини відповідно до її цілей, потреб і завдань, то педагогічна діяльність буде мати у якості головних компонентів потреби, інтереси суб'єктів педагогічного процесу, предмет діяльності, мотиви, способи і форми здійснення педагогічних дій. Таким чином, готовність до педагогічної діяльності можна розглядати як складне особистісне утворення, багаторівневу та багатопланову систему якостей і властивостей людини, які дозволяють певному суб'єкту ефективно виконувати конкретну діяльність, яка базується на цілях, мотивах, програмах, інформаційних умовах дій та сукупності операційних компонентів діяльності.

Специфіка готовності до управління педагогічним процесом буде залежати наскільки педагог зуміє залучити дітей у спільну колективну діяльність, допомогти учневі визначити свою роль відповідно до його можливостей, умінь, інтересів, з тим щоб забезпечити кожному учасникові активну позицію, захопити його корисними цілями, перспективами, викликати бажання докласти до справи свої сили, проявити кмітливість, творчість, перебороти труднощі які виникли. Результативність виконання цих функцій передбачає розвиток у студентів вміння будувати ініціативу у вихованців, їхній інтерес, кмітливість, стимулювати і заохочувати самостійність, творчість, винахідливість. Ці якості і необхідно розвинути у майбутнього вчителя для ефективного управління педагогічним процесом.

Подальші дослідження передбачається провести в напрямку вивчення інших проблем формування готовності майбутніх педагогів до управління педагогічним процесом.

Література

1. Андрієвська Н.Ф. Формування готовності майбутнього учителя музики до організації дозвілля учнів: Дис. канд. пед. наук 13.00.01. – К., 1994. – 180 с.
2. Андрущенко В.П. Філософський словник соціальних термінів. – Харків: „Р.И.Ф.“, 2005. – 672 с.
3. Гриншпун С.С. Свойства нервной системы и профессиональная деятельность // Школа и производство. – 1995. – №1. – С.89-95.
4. Дурай-Новачкова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: Автореф. диссерт. д-ра пед. наук 13.00.01. – М., 1983. – 32 с.
5. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л.В.Сохань, І.І.Єрмакова, Г.М.Несен – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
6. Кондрашова Л.В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності. – Київ: „Вища школа“. – 1987. – 56 с.
7. Лучечко Р.І. Формування готовності старшокласників сільської школи до трудової діяльності в умовах ринкових відносин: Дис. канд. пед. наук 13.00.01. – К., 1994. – 147 с.
8. Максименко С.Д., Пелех О.М. Фахівця потрібно моделювати (Наукові основи готовності випусника педвуз до педагогічної діяльності) // Рідна школа, 1994. - №3-4. – С. 68-72.

9. Подласый И.П. Педагогика Новый курс: В 2 кн. М.: Педагогика, 2002. Кн. 1. – 576 с.
10. Слостенин В.А. Педагогика – М.: Школа-Пресс, 2000. – 512 с.
11. Українсько-російський психологічний тлумачний словник / Авт. упор. В.М. Копоруліна – Харків: Факт, 2006. – 400 с.

Надійшла до редакції 27.01.2009р.